Et sjællandsk husmandshjem

Således var titlen på en artikel i Husmandsalmanak for året 1910.
Beretning til Nationalmuseets bog "Herregårdsliv" skrevet af Marie Methine Pedersen omkring 1973.

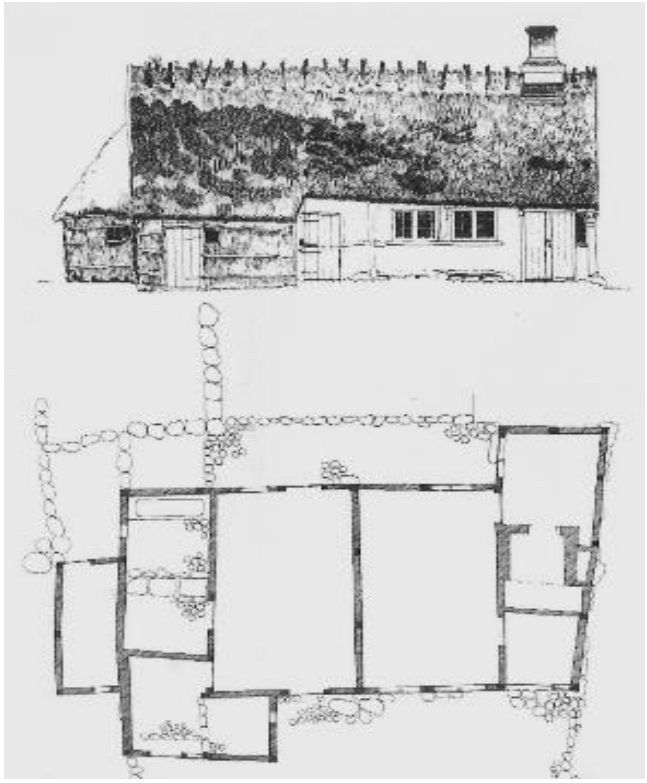

Grundplan af et husmandshjem i Englerup
opmålt ved Nationalmuseet bondegårds undersøgelser i 1945.

Grundplan

Forstue og køkken

Opholdsstue og soverum

Lo, hvor korn blev tærsket

Stald med plads til to køer

Stald til ungkreaturer

Udhusrum

På loftet opbevares utærsket korn og hø til foder.

Husmandshuset stue

- Møblerne blev anskaffet i 1884.
Ved århundredeskiftet blev lergulvet erstattet af et brædde gulv og bilæggeren med en stor kogekakkelovn med tilhørende brændekasse.

Man ser lige hjørnet af en dobbeltseng ved stuens sydvæg.

Lars Iversens unge år
Lars Iversen blev født ude i den unge, ensomme skov i året 1865, og da børneflokken var stor, blev han allerede i 7 års alderen anbragt som vogterdreng hos en gårdmandsfamilie i nærheden, i Udby sogn, hvor han tjente, til han blev konfirmeret. At være vogterdreng var ikke nogen let eller behagelig gerning, særlig for en menneskealder siden.

Den lille dreng var tidligt oppe hver morgen og var i virksomhed den hele dag, men hans madmoder, der var en dygtig og forstandig kone, tog sig af den lille fyr og sørgede for, at han fik god forplejning, men det kneb for forældrene derude på Hønsehalsen at skaffe tøj og fodtøj til de mange børn, og Lars Iversen måtte finde sig i at gå med træsko, da han gik til konfirmations-forberedelse og havde samme fodbeklædning, når han om søndagen som konfirmand skulle i kirke.

Den lille fattige dreng skammede sig over, at han havde træsko på i kirken, og han ventede til allersidst med at gå ind og listede sig da på tåspidserne, for at ingen skulle opdage, hvad han havde på benene.
Efter sin konfirmation tjente han et par år hos sognefogeden i Udby og kom derefter i tjeneste hos gårdmand Frederik Krüger i nabosognet Hørby. Fr. Krüger så snart, at Lars Iversen var en meget dygtig, flittig og forstandig ung mand, og han avancerede ret snart til forkarl. Der var nok at tage vare på, da Fr. Krüger foruden sin egen gård havde Hørby præstegård i forpagtning, og han kunne roligt overlade arbejdets ledelse til Lars Iversen, der forblev hos Fr. Krüger i 8 år, i hvilket tidsrum han samtidig aftjente sin værnepligt.
Han fik derefter plads som forkarl hos den nuværende ejer af Hørbygård, kammerherre Grevenkop-Castenskjold og var knyttet til Hørbygård i 5 år. Kammerherren overlod ham, medens han var forkarl på Hørbygård, på gode betingelser det husmandshjem på 5 tønder land god jord, som Lars Iversen endnu har.

Lille landbrug på 5 tdr. land
Da Lars Iversen 27 år gammel, overtog sit husmandssted i 1892, var jorden i mindre god kultur, så at han det første år kun avlede 22 tønder sæd og et par læs hø, samt nogle tønder kartofler, men han kultiverede sin jord, byggede og byggede på sit hus og har i årenes løb anvendt 1.400 kroner hertil.

Han avler nu årligt i gennemsnit 60 tønder sæd, 700 tønder rodfrugt og 10 læs hø. Han begyndte med en besætning på 2 køer og 2 svin og måtte låne nogle få hundrede kr. for at få det hele i orden både inde og ude, da hans hustru ikke bragte ham nogen medgift.
Hans besætning er nu: 2 små heste, 4 udmærkede køer og 4 kvier, og han leverer årlig til Holbæk slagteri ca. 70 svin.
Årsregnskab viser i gennemsnit følgende hovedposter:

Indtægter:	Kroner	Udgifter:	Kroner
svin	4.000	foderstoffer	3.850
køer	1.200	skatter og afgifter	250
høns	400	Overskud	1.500
i alt	5.600	i alt	5.600

Vi har altså her et lille landbrug på 5 tønder land med ½ tønde hartkorn, der giver et nettoudbytte af 1.500 kr.. Det overlades til nationaløkonomerne at regne ud, hvor stor merindtægten ville blive årlig af den danske jord, når hver tønde hartkorn gav et overskud af 3.000 kr..

Lars Iversens hustru Karen Kirstine
Karen Kirstine blev gift 3. juli 1891 med Lars Iversen, 20 år gammel. De fik 11 levende børn, 6 piger og 5 drenge. Børnene fik en god og forstandig opdragelse i deres hyggelige, propre og velordnede hjem.
Så snart de kan begynde at hjælpe til, tager de ivrigt og flittigt del i det daglige arbejde ude og inde, og det hele går med godt humør.

I kommuneskolen hører hans børn stadig til de aller flinkeste både i opførsel og kundskaber og afgiver bevis for, at flid, orden og disciplin er den tap, hvorom alt drejer sig, når et arbejde skal gøres og gøres godt, hvad enten det udføres i stalden, hønsehuset, rodfrugtmarken eller i skolestuen. Men det bør understreges og tilføjes, at Lars Iversen må tilskrive sin meget dygtige hustru mindst halvdelen af æren for det gode arbejde, der udføres dag efter dag i hans hjem, og særlig æren for den økonomi, hygge og orden, der er inden for hjemmets mure.

Lars Iversens Hustru er selv fra et lille hjem, hvor der var 8 søskende. Hun tjente efter sin konfirmation hos en gårdmandsfamilie i Hørby i 4 år under en dygtig, elskværdig og forstandig husmoders vejledning og lærte derefter at sy, og det kommer hende tilgode nu, da hun skal sørge for tøj til sine mange børn, der altid er så rene, pæne og velholdte, så det er en fornøjelse at se dem.

Lars Iversens hustru har et ypperligt humør og et godt sind, og glæder sig hver dag over sine børn, over sit hjem og over fremgangen i den fælles bedrift.

Indkøb til den daglige husholdning
Indkøb til husholdningen, som skulle foretages i Udby, af dagligvarer var i almindelighed vort job. Når man skød genvej på stier og gærder varede turen 20 minutter hver vej, men da det var mormor, der havde købmandshandlen, var der afsat en halv eller en hel time til ophold inden hjemturen.

Intet kunne være hyggeligere og lunere end mormors stuer med gyngestolen og bornholmeren og alt det, der var i den butik, som i virkeligheden ikke var større end en almindelig stue.

Det opvejede den undertiden strenge hjemtur. Foruden husholdningsvarer var der måske en liter otte graders brændevin og som regel en dunk petroleum til lamperne.

Vi måtte "skifte hånd" og hvile nogle gange under hjemturen. Kun når far skulle til mølle eller smeden, skete indkøbene i denne forbindelse.

Skolegangen var et kapitel for sig
Den var fire klasset, og der var skolepligt hver anden dag. Vi var meget glade for skolen, der nærmest var at betragte som et fristed. Vi var lærenemme. Måske derfor føltes det som en god afveksling fra det praktiske arbejde hjemme.

Der var gode lærere. Førstelæren var en tid formand for Danmarks lærerforening og var undertiden på rejse.
Han oplevede en masse, som han i rigt mål delagtiggjorde os i.

Vi var et lydhørt publikum. Det lå nok udenfor timeplanen, men det var "orienteringsfag", det skal bestemt ikke underkendes. Det var simpelthen en oplevelse.

Vi var i skole fra klokken 8-9 om morgenen til 2-3 om eftermiddagen hele året. Der var ret lange frikvarterer, hvor vi legede, piger og drenge hver for sig. Det hændte, vi kunne "bede os fri" en dag, hvor der var brug for os hjemme. Som erstatning kunne vi deltage i en anden klasse en af de følgende dage. Vi ville nødig miste en skoledag, så det blev aldrig forsømt. Efter normal skoletid var der om vinteren håndgernings-undervisning for piger. Det deltog vi altid i.

I forbindelse med skolen var der udflugt til København, hvor man besøgte Rundetårn og Zoologisk have og spiste middagsmad et sted, jeg ikke længere husker, men det var en begivenhed med denne udflugt.

I julen arrangerede skolekommissionen en juletræsfest, som blev afholdt i en sal i brugsforeningen. Juletræet kan ikke have været ret højt, når jeg husker salen, men for os børn overgik det i storhed og skønhed vore forventninger.
Skikken med juletræ var ikke almindelig i landbohjemmene. Der var ingen i "husrækken", der havde juletræ, og det kunne ikke købes i en butik på Tuse Næs.

Vi fandt dog på en udvej. Mælkemanden, der bragte vor mælk til Udby mejeri, påtog sig at få en anden mælkemand, som han mødtes med på mejeriet, til at skaffe et juletræ fra Hønsehalsskoven formedelst 25 øre. Det lykkedes som regel. Dog hændte det, at han kørte og tabte det. Vejene var jo noget ujævne dengang, men vi fandt det da, og glæden var stor. Pynten til træet lærte vi at fremstille i skolen, såsom hjerter, kurve, net og roser af silkepapir, glanspapir og meget andet.
Skolen var, som det vil forstås, midtpunkt i vor tilværelse.

Købt legetøj fandtes ikke de første år
Vi holdt en lille firsidet avis. Vor gode nabo holdt "Ugens Nyheder", som hun beredvilligt lod os nyde godt af, når vi besøgte hende. Hun havde selv stor tillid til gode råd i dette blad. Kan hænde der også stod noget om børneopdragelse eller beskæftigelse af børn.

Købt legetøj fandtes ikke de første år, jeg kan huske. Der var langt til byen, og der skulle spares på pengene, men mor kunne alting. Da de tre ældste var piger, blev det dukker, hun fremstillede. Både krop og hoved syede hun, og ansigt malede hun på.

Drengene legede "naturligvis" ikke med dukker. Fra en stor kvasbunke, en sådan fandtes ved ethvert hus, fandt de kæppe, der kunne bruges til rideheste, som de galoperede på med sejlgarnsgrimme på. Der kunne blive mange slags husdyr fra den kvasbunke. Også mindre sten og kastanjer var gode til at agere husdyr.

Man legede købmand udendørs for eksempel mellem halmstakkene, hvor der var lunt. Grus og sten var købmandsvarer, som emballage var dåser, avispapir og poser, dertil masser af kræmmerhuse, som vi drejede af avispapir.

Af andre lege var legen med trillebånd, ikke købt, men det hændte, at en tønde eller kar faldt sammen, så et jernbånd blev ledig. Med en pind fra omtalte risbunke til at styre med, fik man en rask tur gennem husrækken. Et sjippetov fik man af et stykke reb, der blev viklet et par gange om hånden, efter at der først var slået knude på enderne, for at de ikke skulle hylde op.